

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
до 150-річчя від дня народження
Є. В. Васьковського**

*м. Одеса,
8 квітня 2016 року*

Одеса
«Юридична література»
2016

власної позиції і думок однієї із сторін стосовно позиції іншої сторони, надання оцінки доказам, що є у справі. Уважне заслуховування промов осіб, які беруть участь у справі в рамках судових дебатів, надає суду можливість більш чітко з'ясувати позицію кожної особи, яка бере участь у справі і сформулювати своє внутрішнє переконання відносно оцінки доказів. Важливо зазначити, що у цих промовах можна посылатися лише на обставини і докази, досліджені у судовому засіданні.

Л і т е р а т у р а

1. Васильковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е. В. Васильковский. — 2-е изд. — М., 1917. — 429 с.
2. Гуреев П. П. Судебное разбирательство гражданских дел / П. П. Гуреев. — М., 1958. — 256 с.
3. Мамницкий В. Ю. Принцип состязательности в гражданском судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Ю. Мамницкий ; Нац. юрид. акад. України. — Х., 1995. — 177 с.
4. Луспенник Д. Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д. Д. Луспенник. — Х. : Харків юрид., 2006. — 480 с.
5. Тимченко Г. Судові дебати як етап судового розгляду в цивільному процесі / Г. Тимченко // Право України. — 2008. — № 6. — С. 125–128.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.
7. Штефан М. И. Представительство граждан в суде : учеб. пособие для студ. юрид. спец. вузов / М. И. Штефан, Е. Г. Дрижчаная, Е. В. Гусев. — К., 1991. — 244 с.
8. Цивільний процес / за ред. Ю. В. Білоусова. — К., 2006. — 315 с.

Яніцька І. А.

*к. ю. н., доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

Методологічні засади функціонування інституту опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ще не були предметом комплексного наукового дослідження, що обумовлює необхідність проведення відповідного аналізу в означеній сфері.

На сьогодні, відповідно до діючого законодавства, існує судовий та

позасудовий (адміністративний) порядок встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Судовий порядок встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, став свого часу новелою українського права. При цьому методологічні особливості його дослідження тісно пов'язані з методологією науки цивільного процесу, хоч, ураховуючи комплексний характер інституту опіки і піклування, вони будуть обумовлені й методологією цивільного, сімейного та адміністративного права.

Дослідження встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, слід проводити в рамках сучасного типу праворозуміння, який виступає парадигмою методології юридичної науки. Існує кілька підходів до сучасних наукових концепцій праворозуміння [1, с. 37–38]: аксіологічний (ідеологічний); позитивістський (нормативний); соціологічний.

Віддати перевагу слід інтегративному підходу, який враховує і поєднує все цінне в зазначених концепціях праворозуміння. Цей підхід подається у вченні Д. Холла [2, с. 274]. Його суть полягає у спробі інтегрувати окремі концепції природного права, створивши нову школу права, яка б відповідала сучасним вимогам.

Слід вказати також на важливість урахування при дослідженні встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, антропологічного, герменевтичного, історичного, синергетичного підходів до праворозуміння.

До основних методологічних принципів дослідження опіки та піклування слід вважати належними: принцип об'єктивності; принцип функціоналізму; принцип порівняльності; принцип термінологічності; принцип усебічного врахування історичних, національних, економічних, соціально-політичних умов; принцип опори на емпіричні факти та ін.

Слід зазначити, що з урахуванням особливостей філософії постмодернізму важливим є застосування її принципу плюральності [3, с. 353].

На сьогодні актуальним є виокремлення принципів комплексного інституту опіки і піклування, адже розуміння принципів є важливим для правозастосовної практики, а також для глибокого розуміння сутності правових норм щодо опіки і піклування, а також їх подальшого вдосконалення.

Філософський рівень для методології має важливе значення, бо саме він визначає гносеологічні принципи філософської доктрини як базові для аналізу правових явищ і такі, що утворюють спільність теоретичного підґрунтя наукових досліджень. Метод філософської матеріаліс-

тичної діалектики, який складається з набору принципів, призначених вести пізнання до розкриття суперечностей розвитку, є базовим у дослідженні встановлення опіки (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування [4, с. 30].

Загальнонаукові методи становлять другий методологічний рівень. Найбільш поширеними методами серед них є метод аналізу та синтезу, а індуктивний метод дозволяє за допомогою правового знання про частину елементів цілого зробити висновок про саме ціле. Як і індуктивний метод, дедукція застосовується в дослідженні для систематизації емпіричного матеріалу з метою більш точного та послідовного формулювання висновків.

Методи сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного також використовуються під час дослідження порядку встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Вищенаведені загальнонаукові методи застосовуються найчастіше в поєднанні, а також визначають напрями використання спеціально-наукових методів. Так, методи аналізу та індукції об'єднуються в аналітично-індуктивний метод та супроводжуються застосуванням методу сходження від абстрактного до конкретного. У свою чергу метод сходження від конкретного до абстрактного має свій прояв у синтетично-дедуктивному методі.

Використання структурно-функціонального методу дозволило, виходячи зі структури правовідносин щодо опіки і піклування, встановити функціональні особливості окремих складових цієї системи.

Цей самий метод застосовувався і при дослідженні джерел права та дозволив виокремити окремі рівні законодавства, що регулювали суспільні відносини у сфері опіки і піклування.

Загальнонауковим методом, який широко застосовується при дослідженні встановлення опіки і піклування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, був системний аналіз. Він надав можливість розкрити цілісність об'єкта дослідження, визначити його внутрішні зв'язки, виявити елементи об'єкта як системи.

Сутність системи цивільних процесуальних правовідносин при встановленні опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, у судовому порядку, як будь-якої іншої системи, можна розкрити через з'ясування структурних та функціональних зв'язків її елементів.

Структурні зв'язки характеризують систему цивільних процесуальних правовідносин через її складові елементи (об'єкт, зміст, суб'єкт) та

внутрішню будову даних структурних елементів [5, с. 80–83]. Зазначені елементи взаємопов'язані між собою стійкими зв'язками й організуються в систему. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин на основі наданих прав і обов'язків здійснюють процесуальні дії (зміст) для досягнення мети їх вступу в процес (об'єкт).

Функціональні зв'язки системи цивільних процесуальних правовідносин це ті зв'язки, які характеризують взаємодію та взаємозалежність її структурно-утворюючих елементів у процесі їх функціонування. Функціональні зв'язки елементів системи цивільних процесуальних правовідносин виявляються в тому, що кожен суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин, їх об'єкт і зміст перебувають у взаємозв'язку та взаємодії з іншими, що зумовлює саме існування та функціонування відносин, які виникають у цивільному судочинстві як стійкої та злагодженої системи. Кількість цивільних процесуальних правовідносин, які утворюють систему в конкретній справі, у кожному окремому разі визначається змістом самої справи і залежить від кількості суб'єктів і від змісту процесуальних дій, які вони здійснюють.

Інститут опіки і піклування є комплексним правовим інститутом, тому дуже важливим у дослідженні було застосування методу комплексного дослідження, який передбачає використання відомостей не тільки інших правових наук, але й інших сфер знань.

Провідне місце серед спеціально-наукових методів у дослідженні посідає формально-догматичний метод (іноді його називають логічно-юридичним, або спеціально-юридичним). Саме прийоми формально-догматичного методу — класифікації та систематизації — дозволили дослідити сукупність правових норм, що регулюють правовідносини опіки і піклування взагалі та встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, зокрема, а також визначити підпорядкованість та структурну єдність усього відповідного масиву видів опіки і піклування. При встановленні зв'язків між окремими нормами, що регулюють інститут опіки і піклування, враховувалися сутність і значення не лише нормативних актів, що містили ці норми, а й законодавство інших галузей права. Пов'язаність цього методу з правилами логіки та мови [6, с. 33] сприяло з'ясуванню текстового значення нормативних приписів та виявленню сутності цих норм, а також дозволило витлумачити як значення окремих слів-термінів, так і категорій-словосполучень з метою їх вдосконалення.

Таким чином, тільки комплексна, інтегративна методологічна основа дослідження встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, надає можливість все-

бічного аналізу означеної правової проблематики, вирішення поставлених у дисертаційному дослідженні завдань.

При формуванні методологічної основи дослідження встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, слід виходити з уявлень про методологію як структурне утворення. Обґрунтованим є застосування трирівневого підходу до класифікацій методів наукового пізнання. Відповідно до цього підходу, методи першого рівня охоплюють загальні принципи пізнання та наукові підходи до праворозуміння, а їх сукупність заведено називати парадигмою; другий рівень об'єднує загальнонаукові методи, що мають міждисциплінарний характер; останній рівень вміщує власне спеціальні методи, безпосередньо спрямовані на отримання конкретних знань.

При дослідженні методологічних засад встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, доцільним є поєднання основних типів праворозуміння (природно-правового, юридико-позитивістського і соціологічного) та формування на їх основі єдиного інтегративного підходу до розуміння права.

Л і т е р а т у р а

1. Мозоль Н. І. Сучасні концепції праворозуміння: поняття, характеристика та особливості // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 1. — С. 36–41.
2. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. — 3-тє вид. — Л. : Новий світ-2000, 2007. — 584 с.
3. Рабінович П. М. Методології вітчизняної юриспруденції: сучасні проблеми перетворення // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко [та ін.]. — К., 2003. — Т. I : Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. — С. 353.
4. Халфина Р. О. Диалектические противоречия и право // Советское государство и право. — 1988. — № 1. — С. 30–37.
5. Паскар А. Л. Цивільний процес як система цивільних процесуальних правовідносин // Ерліхівський збірник. — Чернівці, 2005. — Вип. 4–5. — С. 80–83.
6. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скакун. — Х. : Эспада, 2007. — 840 с.